

ผีดอนปู่ตา : ความเชื่อความศรัทธาต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในสังคมอีสาน
Don Pu Ta : Belief and Faith in Sacred Things in Isan Society

พระณัฐวุฒิ พันทะลี¹, พระมหาวีรุธ วิโรจโน²,

อานันท์ กรมน้อย³, วุฒิชัย เยาวโพธิ์⁴

PhraNatthawut Phanthali¹, Phramaha Wiruth Wirojano²,

Anand Kromnoi³, Wudhichai Yaowapho⁴

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัยวิทยาเขตอีสาน

Mahamakut Buddhist University Isan Campus

Corresponding Author E-mail: pantalee200134go@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มุ่งแสดงให้เห็นถึงความเชื่อความศรัทธาต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในสังคมอีสาน โดยเฉพาะความเชื่อเรื่องผีดอนปู่ตา จากการศึกษาพบว่า ผีดอนปู่ตาเป็นผีบรรพชนหรือผีประจำตระกูลที่ล่วงลับไปแล้ว เป็นดวงวิญญาณของบรรพบุรุษประจำหมู่บ้านที่วิญญาณนั้นยังคงเป็นห่วงลูกหลานและยังคงเฝ้าคอยดูแลรักษาคุ่มครองป้องกันภัยอันตรายทั้งปวงที่จะเกิดขึ้น ผีดอนปู่ตาไม่ใช่ภูตผีร้ายที่คอยหลอกหลอนคนไปทั่ว ผีดอนปู่ตาเมื่อพูดตามลักษณะทางภพชาติก็มีทั้งที่เป็นภูตผีจริง ๆ ที่เป็นผีประเภทอสุรกายและที่เป็นเทวดา รุกขเทวดาก็มี ภูมเทวดาก็มี ผีดอนปู่ตาเป็นผีระดับสูง คือ มีอำนาจมากมีบารมีมากเหนือภูตผีและสัมภเวสีทั่วไปในแถบบริเวณนั้น ผีดอนปู่ตามีทั้งที่มีบริวารมากและที่มีบริวารน้อยหรืออยู่เพียงลำพังก็มี ซึ่งชาวบ้านในสังคมท้องถิ่นอีสานมีความเชื่อว่าผีดอนปู่ตาให้ทั้งคุณและโทษแก่ตนเองและชุมชน และเชื่อว่าผีดอนปู่ตามีอิทธิฤทธิ์มากสามารถดลบันดาลโชคลาภและความสำเร็จในหน้าที่การงานต่าง ๆ ซึ่งความเชื่อนี้มีอิทธิพลต่อวิถีการดำเนินชีวิตของคนในชุมชนท้องถิ่นอีสานมาอย่างยาวนานจนถึงปัจจุบัน

คำสำคัญ : ดอนปู่ตา, ความเชื่อความศรัทธา, สิ่งศักดิ์สิทธิ์, สังคมอีสาน

Abstract

This academic article aims to demonstrate beliefs and faith in sacred things in Isan society. Especially the belief in the spirit of Don Pu Ta. The study found that Phi Don Pu Ta is an ancestor ghost or family ghost who has passed away. It is the spirit of the ancestors of the village where the spirit is still concerned about the children and continues to look after, protect, protect, and prevent all dangers that will occur. The Don Pu Ta ghost is not an evil spirit that haunts people everywhere. When speaking according to their nature, Don Grandfather's spirits are both real ghosts, monsters, and angels. There are the angels, angels, and the spirits of Don's Grandfather are high-ranking spirits, that is, they have great powers and prestige over the general ghosts and events in that area. There are ghosts of Don's Grandfather who have many followers and those who have few followers or are alone. The villagers in Isan local society believe that the spirit of Don's Grandfather gives both good and evil. And believe that the spirit of Don Pu Ta has great power, able to inspire fortune and success in various jobs, which this belief has influenced the way of life of the people in the Isaan local community for a long time to the present.

Keywords: Political movement, New generation group, Thai society.

บทนำ

คนในสังคมไทยนอกจากจะนับถือพระพุทธศาสนาและศาสนาอื่น ๆ แล้ว ยังมี ความเชื่อเรื่องผี วิญญาณ ไสยศาสตร์ โชคลาง อาถรรพ์ เทพเจ้า บุญและบาปกรรมต่าง ๆ แล้ว คติความเชื่อดังกล่าวยังมีความหมายต่อวิถีชีวิต ตลอดจนแบบแผนในการดำเนิน ชีวิตของคนไทยและความเชื่อเกี่ยวกับภูตผีปีศาจโชคลางและการบนบานก็ยังคงแทรก ซึมอยู่ในสังคมไทยทุกยุคทุกสมัย ซึ่งความเชื่อต่าง ๆ เหล่านี้มีมาตั้งแต่อดีตและผ่านการ ถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่นจนมาถึงปัจจุบัน (ยุพารักษ์ ชนะบรรพ์วัฒน์, 2560 : 1) โดยเฉพาะ

กลุ่มคนชาวอีสานที่มีคติความเชื่อในการดำเนินชีวิตที่ได้รับการสืบทอดมาจากบรรพบุรุษ กล่าวคือ ความเชื่อในอำนาจลี้ลับที่เหนือธรรมชาติ ความเชื่อในเรื่องการรวมกลุ่มกันเพื่อตั้งหมู่บ้านชุมชนเพื่อการครองเรือน การทำมาหาเลี้ยงชีพที่ไม่ต่างอะไรกับมนุษย์กลุ่มชนชั้นอื่น ๆ ซึ่งเป็นสัตว์สังคมที่มีการใช้ชีวิตพึ่งพาอาศัยกัน ดำรงอยู่ร่วมกันเป็นกลุ่มเป็นชุมชนที่อาศัยอยู่บนโลกใบนี้ร่วมกัน มีความเชื่อมีแนวคิดความเคยชินที่ถ่ายทอดสืบทอดกันมาจนกลายเป็นคติความเชื่อของชุมชนและกลายเป็นประเพณีที่กระทำสืบทอดกันมา มนุษย์เราทุกคนล้วนมีสัญชาตญาณในการกลัวภัยอันตรายที่จะเกิดแก่ตนเองและทรัพย์สินของตน เมื่อมีภัยอันตรายอันน่าสะพรึงกลัวเกิดขึ้น จึงเกิดมีความสะทกสะท้านลังเลใจเพื่อความปลอดภัยในชีวิตเป็นเหตุให้เกิดความเชื่อเรื่องผีสาร นางไม้ เทวดา มีการบูชาอันวอนเพื่อหวังให้ป้องกันรักษาให้เกิดความปลอดภัย การอันวอนบูชาเจ้าป่า เจ้าเขาซึ่งเชื่อกันว่ามีเทวดาอยู่ทั่วไปให้ปกป้องรักษา เพื่อที่ตนเองจะได้ปลอดภัยจากอันตรายต่าง ๆ มีการบูชากราบไหว้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่เข้าใจว่ามีอำนาจเหนือตนให้ดลบันดาลสิ่งที่ตัวเองปรารถนา การบูชาจึงมีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของมนุษย์ จนก่อให้เกิดความเชื่อ ความศรัทธาต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์เหล่านั้นที่ไม่ควรลบหลู่ดูหมิ่น (พระปลัดอภิสิทธิ์ ธมฺมวฑฺฒโน และ พระมหามิตร ฐิตปญฺโญ, 2562 : 410-423)

ความเชื่อเป็นธรรมชาติที่เกิดขึ้นกับมนุษย์และมีส่วนเกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมอย่างแน่นแฟ้น ความเชื่อมีทั้งส่วนที่เป็นนามธรรมและรูปธรรม สมัยโบราณความเชื่อมักเกิดขึ้นจากความนึกคิดว่าสิ่งนี้จะต้องให้ผลอย่างนี้เช่น ฝนตก พายุร้อน เป็นเทพเจ้าบันดาลมาถึงสมัยปัจจุบันความเชื่อของคนรุ่นก่อนได้รับการศึกษาและเปรียบเทียบกับวิทยาศาสตร์หลายประการ ทำให้ความเห็นความจริงของธรรมชาติและคลายความศักดิ์สิทธิ์ลงไปเป็นอันมาก ความเชื่อมีการกำหนดหัวข้อไว้แตกต่างกันตามความคิดเห็นของบุคคลผู้ศึกษาค้นคว้าทำให้เกิดคำสอนขึ้นสำหรับเป็นข้อห้ามและข้อปฏิบัติต่าง ๆ และยังได้กล่าวถึงเรื่องความเชื่อในสิ่งศักดิ์สิทธิ์ โดยให้ความสำคัญว่าความเชื่อเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์เป็นความเชื่อในเรื่องสิ่งลึกลับที่มีอำนาจเหนือมนุษย์ธรรมดาอันจัดว่าเป็นส่วนหนึ่งของไสยศาสตร์ คนโบราณไม่ว่าชนชาติใดต่างก็มีความเชื่อในเรื่องนี้ทั้งนั้น โดยเชื่อว่าเป็นสิ่งมีอำนาจสามารถบันดาลให้เกิดเหตุการณ์ต่าง ๆ ได้อย่างมหัศจรรย์ คนไทยเชื่อ

ในอำนาจของสิ่งเหล่านี้มากจึงแสดงออกให้เห็นในวรรณคดีและตำนานในท้องถิ่นต่าง ๆ (ประเวศ วะสี, 2537 : 78-87)

คติความเชื่อความศรัทธาต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์เรื่อง “ผี” ในสังคมชาวอีสานนั้นเชื่อกันว่าผีมีอยู่สองกลุ่มใหญ่ กลุ่มที่หนึ่งเป็นผีประเภทแผ่คุณความดี ช่วยคุ้มครองปกป้องภัยพิบัติทั้งปวงที่จะมากล้ากราย ตลอดจนดูแลรักษาชุมชนให้เกิดสันติสุข ขณะเดียวกันก็อาจบันดาลให้เกิดความเดือดร้อนยุ่งยากได้ หากผู้ใดล่วงละเมิดขาดความเคารพยำเกรง หรือมีพฤติกรรมอันไม่พึงปรารถนาของชุมชน กลุ่มผีดังกล่าวมีผีเจ้า ผีนาย ผีบ้าน ผีเรือน ผีเจ้าที่ ผีปู่ย่า ผีปู่ตา ผีตายาย ผีเมสส์กซ์ หลักเมือง ผีฟ้า ผีแถน ผีมด ผีหมอ ผีเจ้าปู่หลุบตา หรือผีที่ชาวบ้านนับถือเฉพาะถิ่น ซึ่งมีชื่อเรียกแตกต่างกันออกไป เป็นต้น ส่วนผีอีกกลุ่มหนึ่งเป็นผีร้ายที่คอยมุ่งทำลายล้างเบียดเบียน ก่อความวุ่นวายสับสนให้เกิดโทษภัยอยู่เนือง ๆ เช่น ผีปอบ ผีเปรต ผีแม่แล้ง ผีहां เป็นต้น

สมัยก่อนชุมชนท้องถิ่นในภาคอีสานจะมี “ดอนปู่ตา” ซึ่งถือเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ในชุมชน ดอนปู่ตาได้ถือกำเนิดมาพร้อม ๆ กับการตั้งชุมชนหมู่บ้านของคนอีสาน เมื่อมองไปรอบ ๆ ชุมชนเราจะสังเกตเห็นว่าทุกหมู่บ้านในอีสานจะมีตูปู่ตาหรือบ้านหลังเล็ก ๆ ถูกสร้างไว้ใกล้ ๆ หมู่บ้าน ปกติแล้วจะเลือกเอาบริเวณที่มีป่าร่มรื่นเย็นสบายไม่เข้าไปแผ้วถางบุกเบิกไม่ว่าจะเป็นต้นไม้อะไรหรือไม้ที่แห้งเป็นฟืนแล้วก็เอาไม้ได้สัตว์เลี้ยงต่าง ๆ จะต้องไม่ปล่อยให้เข้าไปรบกวนดอนปู่ตา ซึ่งมีความเชื่อว่าดอนปู่ตาเป็นที่อยู่อาศัยของผีปู่ตาหรือผีบรรพบุรุษของหมู่บ้าน (ว.ศรีสุโร, 2541 : 64) ซึ่งเป็นผีรักษาบ้านรักษาเมืองที่คอยดูแลปกป้องรักษาหมู่บ้านให้อยู่เย็นเป็นสุข คนอีสานเชื่อว่าผีปู่ตามีอิทธิฤทธิ์สามารถบันดาลให้เราได้อะไรตามพอใจ จึงมีการบนบานศาลกล่าวให้ได้ตามที่เรตั้งใจจะมาเลี้ยง เช่น ไปคัดเลือกทหารไม่ยอมได้ใบแดง เดินทางไปต่างถิ่นขอให้เดินทางปลอดภัย วัว ควาย หรือสิ่งของสำคัญหายไปหรือการเจ็บป่วยเรื้อรัง เป็นต้น ถ้าได้ตามที่ตนเองบนบานแล้วก็จะมีการแก้บนตามที่ได้กล่าวไว้ เช่น หัวหมู เป็ด ไก่ น้ำแดง หรือเหล้า หากเป็นเรื่องใหญ่ก็อาจจะถึงขั้นมีการแสดงมโหรีสรรพ เช่น หมอลำ หรือภาพยนตร์ เป็นต้น (สุภาพ บุตรวิเศษ, 2558 : 1)

ผีดอนปู่ตาเป็นผีผู้ปกป้องรักษาคนในชุมชนหากปฏิบัติตนโดยชอบและลงโทษเมื่อประพฤติปฏิบัติตนอกจากรีตประเพณีในเขตพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์บริเวณดอนปู่ตาจึงมีกฎข้อ

ห้ามต่าง ๆ เช่น ห้ามตัดต้นไม้ ห้ามเก็บเห็ด ห้ามล่าสัตว์ ห้ามพลอดรักกัน ห้ามพุดจา หรือปฏิบัติตนโดยมิชอบ เป็นต้น ความเคร่งครัดของข้อห้ามต่าง ๆ ในแต่ละชุมชนจะไม่เท่ากัน หลายแห่งยอมรับการเข้าไปใช้ประโยชน์ในพื้นที่ดอนปู่ตา เช่น การเข้าไปเก็บเห็ด แต่ต้องขออนุญาตกับผีปู่ตาเสียก่อน อย่างไรก็ตามทุกคนยังเกรงกลัวต่ออำนาจลี้ลับของผีปู่ตา (นันทนา ปรมาณูศิษฐ์, 2560 : 62-69) ด้วยความเชื่อในอำนาจของผีปู่ตาจึงมีการเลี้ยงผีปู่ตาหรือพิธีกรรมการบูชาผีปู่ตาเป็นประจำทุกปี โดยมอบหมายกำหนดให้ “เฒ่าจ้ำ” เป็นตัวแทนทำหน้าที่เป็นผู้ติดต่อประสานงานสื่อสารระหว่างผีปู่ตากับชาวบ้าน ความเชื่อถือศรัทธาเรื่องผีปู่ตาของชาวอีสานนั้นปฏิบัติสืบทอดกันมาเป็นประเพณีทุกท้องถิ่นชุมชนและดูเหมือนว่าชุมชนจะยึดมั่นเคารพในผีปู่ตามากจนถึงปัจจุบัน

ดังนั้น การเขียนบทความในครั้งนี้ผู้เขียนมีความสนใจอย่างยิ่งที่จะศึกษา “ดอนปู่ตา : ความเชื่อความศรัทธาต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในสังคมอีสาน” โดยมุ่งทำความเข้าใจในมิติของความเชื่อความศรัทธาและพิธีกรรมการบูชาที่ปรากฏในการเลี้ยงผีปู่ตา ถึงแม้ว่าสภาพสังคมทุกวันนี้จะมีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างมากมีความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีสมัยใหม่ แต่การบูชาผีปู่ตาของคนในท้องถิ่นอีสานกับยังได้รับความศรัทธาอยู่เรื่อย ๆ เป็นการสวณกระแสสังคมปัจจุบันอย่างเห็นได้ชัด จึงเป็นเหตุให้ผู้เขียนบทความสนใจการศึกษาในประเด็นนี้ และเชื่อว่าจะเป็นประโยชน์ต่อสังคมส่วนรวมและผู้ที่ได้อ่านได้ศึกษาบทความนี้สืบต่อไป

แนวคิดเกี่ยวกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์

จากการทบทวนวรรณกรรมพบว่า มีนักวิชาการและนักวิจัยหลายท่านได้ให้ความหมายและเสนอแนวคิดเกี่ยวกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ไว้ดังนี้

ภททิยา ยิมเรวัตร์ (2540 : 91-96) อธิบายว่า สิ่งศักดิ์สิทธิ์ คือ ความเชื่อในอำนาจลี้ลับเหนือธรรมชาติหรือที่เรียกว่าปาฏิหาริย์นั้นที่สามารถดลบันดาลในสิ่งที่ทำให้เกิดคุณและโทษแก่ตนเองและชุมชน จึงเป็นที่มาของการสื่อสารการต่อรองกับวิญญาณผ่านพิธีกรรมศักดิ์สิทธิ์

นิยพรรณ วรรณศิริ (2540 : 268-269) ได้กล่าวถึง สิ่งศักดิ์สิทธิ์ เป็นสิ่งที่ห้ามล่วงเกินถ้ามีการฝ่าฝืนข้อห้ามจะมีการลงโทษ ความศักดิ์สิทธิ์นั้นเป็นส่วนหนึ่งขององค์ประกอบทางศาสนามีการใช้ควบคู่ไปกับความเชื่อ (belief) ความศรัทธา (faith) ความขลัง (ritual) พิธีกรรม (rites) กฎเกณฑ์ ข้อห้าม และศาสดาที่เป็นผู้นำ

ปรีชา ช่างขวัญยืน และ สมภาร พรหมทา (2543 : 46-47) อธิบายว่า สิ่งศักดิ์สิทธิ์เป็นเรื่องของมนุษย์ในบรรพกาลที่มีความเชื่อเรื่องอำนาจเหนือธรรมชาติเป็นพื้นฐาน เพราะมีความใกล้ชิดกับธรรมชาติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในวัฒนธรรมความเชื่อของภูมิภาคเอเชียอาคเนย์ เพราะภูมิภาคเอเชียอาคเนย์เป็นพื้นฐานสังคมเกษตรกรรมที่มีความต้องการพึ่งพาธรรมชาติและมีความต้องการให้เกิดความอุดมสมบูรณ์

เมธีรัตน์ นวาศุขย์ (2544 : 32-54) ได้กล่าวถึงความหมายของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ คือ พลังอำนาจเหนือธรรมชาติและการสัมผัสที่เชื่อว่าสามารถบันดาลคุณและโทษได้ต่อผู้ที่เชื่อถือศรัทธาแสดงให้เห็นถึงอำนาจที่มีอยู่ในสิ่งศักดิ์สิทธิ์

ศรีศักร วัลลิโภดม (2551 : 49) อธิบายว่า สิ่งศักดิ์สิทธิ์ คือ ความเชื่อเรื่องผี 3 กลุ่ม คือ ผีเมือง ผีบ้าน และผีที่รักษาน้ำและป่าเขา ผีเหล่านี้เป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ช่วยสร้างกฎเกณฑ์และระเบียบทางสังคม ช่วยรักษาป่าไม้และทรัพยากรธรรมชาติ

จากนักวิชาการหลายท่านได้แสดงความหมายเกี่ยวกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ผู้เขียนจึงสรุปได้ว่า สิ่งศักดิ์สิทธิ์นั้นเป็นความเชื่อในอำนาจลึกลับที่มีพลังเหนือธรรมชาติ สามารถดลบันดาลให้เกิดคุณและโทษแก่ผู้เคารพบูชาและผู้ล่วงเกินต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์นั้น

ความเชื่อความศรัทธาต่อผีตอนปูตา

ผีตอนปูตา เริ่มมีมาตั้งแต่ยุคแรกของอาณาจักรล้านช้าง ซึ่งคนล้านช้างยุคแรกนับถือผีหรือวิญญาณ ชาวล้านช้างเชื่อว่าผีมีอยู่ทุกหนทุกแห่ง เช่น ต้นไม้ ภูเขา แม่น้ำ บ้านเรือน ฯลฯ ชาวล้านช้างเชื่อว่าผีมีอยู่จริงในสภาพของวิญญาณหรือในภาพของจิตที่มีอยู่อีกมิติหนึ่ง เป็นมิติของนามธรรมมนุษย์ไม่สามารถสัมผัสได้ด้วยประสาทสัมผัสทั้งห้า คือ ตา หู จมูก ลิ้น และกาย ผีเป็นผู้ควบคุมสรรพสิ่งเป็นผู้อำนาจและสามารถให้คุณและโทษแก่มนุษย์ สัตว์เลี้ยง และพืชพันธุ์ธัญญาหารต่าง ๆ ได้ และผียังสามารถปิดเป่ายันตรายต่าง ๆ ได้ด้วยถึงแม้อาณาจักรล้านช้างจะล่มสลายไปแล้วแต่แนวคิดผีปูตา

ไม่ได้ล่มสลายไปกับอาณาจักรแต่ประการใด และแนวคิดผีปู้ตาได้รับการถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่นมาเรื่อย ๆ จนถึงปัจจุบัน จึงทำให้คนอีสานมีการปฏิบัติต่อผีปู้ตาด้วยการเคารพสักการบูชาและความเชื่อผีปู้ตาได้กลายมาเป็นวิถีปฏิบัติของคนอีสานจนกระทั่งกลายมาเป็นวัฒนธรรมประเพณีและวิถีชีวิตของคนอีสาน ทำให้คนอีสานมีวิถีชีวิตที่ผูกพันอยู่กับผีปู้ตาตั้งแต่เกิดจนตาย ถึงแม้ว่าปัจจุบันนี้จะมีความเจริญทางด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีก็ตาม แต่ความเชื่อผีปู้ตายังไม่จางหายไปจากสังคมแต่อย่างใด ซึ่งชาวลาวและชาวอีสานส่วนหนึ่งยังเชื่อว่าความเป็นไปของชีวิตและสรรพสิ่งทั้งหลายที่เกิดขึ้นมาจากการดลบันดาลของผีสาง นางไม้ เทวดา (พระกมลฤทธิ์ ภารสารและคณะ, 2565 : 113-123) และมีนักวิชาการได้อธิบาย “ความเชื่อความศรัทธาต่อผีดอนปู่ตา” ไว้หลายท่าน ดังนี้

เพ็ญศรี ดุกและคณะ (2536 : 376) อธิบายว่า ผีดอนปู่ตาถือว่าเป็นกลุ่มผีบรรพชนหรือกลุ่มผีประจำตระกูลที่ล่วงลับไปแล้ว เป็นดวงวิญญาณของบรรพบุรุษประจำหมู่บ้านที่ดวงวิญญาณยังเป็นห่วงบุตรหลานอยู่จะยังคงเฝ้าคอยดูแลรักษาคุ้มครองป้องกันภัยทั้งปวงที่จะเกิดขึ้นในชุมชน

แสง จันทรงาม (2544 : 94) อธิบายไว้ว่า ผีดอนปู่ตาเป็นผีรักษากันรักษาเมืองที่คอยดูแลปกป้องรักษาหมู่บ้านให้อยู่เย็นเป็นสุข ชาวบ้านจึงเชื่อว่าผีปู้ตามีอิทธิฤทธิ์สามารถดลบันดาลให้เราได้ถ้าทำนพพอใจ จึงมีการบนบานศาลกล่าวให้ได้ตามที่เรที่ตั้งใจจะมาเลี้ยง เช่น ไปคัดเลือกทหารไม่ยากได้ใบแดง การเดินทางไปต่างถิ่นขอให้เดินทางปลอดภัยหรือสิ่งของสำคัญหายไปหรือการเจ็บป่วยเรื้อรังหรือการที่จะซื้อบ้านใหม่ เป็นต้น

เบญจพร อุผา (2560 : 13-14) อธิบายว่า ผีดอนปู่ตา เป็นผีที่ชาวบ้านให้ความเคารพนับถือบูชา จนเรียกว่า ปู้ตา เสมือนเป็นญาติผู้ใหญ่ของตน ศาลสำหรับผีปู้ตามักปลูกไว้ในที่ดอน จึงนิยมเรียกอีกชื่อหนึ่งว่า ดอนปู่ตาหรือดอนตาปู่ (บางแห่ง) อาจเป็นผีสองสามีภรรยา ชาวบ้านก็อาจเรียกว่า ผีตายายหรือผีปู่ย่าก็มี

เบญจภักค์ เจริญมหาวิทย์ (2561 : 2207) อธิบายไว้ว่า ผีดอนปู่ตาซึ่งชาวบ้านเชื่อว่าเป็นผีดีคอยปกป้องคุ้มครองผืนป่าชุมชนและผู้คนภายในหมู่บ้านให้รอดพ้นจากอุปสรรคอันตรายทั้งหลายทั้งปวง การบอกเล่าถึงเรื่องราวความลึกลับความศักดิ์สิทธิ์

ตลอดจนประสบการณ์ที่พานพบเกี่ยวกับอำนาจปาฏิหาริย์อิทธิฤทธิ์ของผีปู้ตาที่ชาวบ้านสัมผัสได้ ส่งผลให้อิทธิพลความเชื่อและพลังอำนาจของผีปู้ตาเข้ามามีบทบาทต่อการดำเนินวิถีชีวิตของชุมชนเป็นอย่างมาก

อนันตศักดิ์ พลแก้วเกษ (2562 : 1-11) กล่าวว่า “ปู้ตา” หมายถึง คนสองจำพวกที่เป็นบรรพชนของชาวอีสาน คำว่า “ปู้” หมายถึง ปู่และย่าที่เป็นพ่อแม่ของพ่อ ส่วนคำว่า “ตา” หมายถึง ตาและยายที่เป็นพ่อแม่ของแม่ เมื่อบรรพบุรุษสองสายล่วงลับไปหลายชั่วอายุคน จนไม่สามารถที่จะจำชื่อได้ลูกหลานรุ่นหลัง ๆ จึงเรียกเป็นกลาง ๆ ว่า “ปู้ตา” ผีปู้ตาจึงมีบทบาทสำคัญในวิถีสังคมอีสานเนื่องจากสังคมอีสานมีความเชื่อว่า ผีปู้ตาเป็นผีบรรพชน ชาวบ้านจะทำอะไรในชุมชนไม่ว่าเป็นเรื่องเล็กเรื่องใหญ่จะมีการบอกกล่าวกับผีปู้ตาเสมอ

ณรงค์ฤทธิ์ สุมาลี (2562 : 119-158) อธิบายว่าความเชื่อ “ผีดอนปู้ตา” ของชุมชนอีสานนั้นเป็นการแสดงความนับถือผีบรรพบุรุษ ซึ่งสะท้อนถึงความสัมพันธ์เชิงเครือญาติ โดยเรียกรวมกันระหว่างสัญลักษณ์ของเจ้าโคตรผู้ชายทั้งญาติฝ่ายหญิง (ตา) และฝ่ายชาย (ปู่) เหตุนี้ผีปู้ตาจึงเป็นเสมือนแหล่งอ้างอิงระบบคุณค่าและอุดมการณ์อำนาจของชุมชน เพราะการนับถือ “ผีตัวเดียวกัน” ได้เป็นสื่อกลางในการสร้างจิตสำนึกความเป็นพวกเดียวกันและมโนธรรมร่วมของหมู่คณะ โดยอาจไม่ใช่ความสัมพันธ์แบบ “เครือญาติ” ที่ใกล้ชิดทางสายเลือด หากแต่แสดงถึงความเป็น “พวกพ้อง” เดียวกัน มีสำนึกความเป็นเจ้าของและความเชื่อร่วมกัน

สุทัศน์ ประทุมแก้ว (2563 : 645-656) อธิบายไว้ว่า ดอนปู้ตาเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ของชุมชน ซึ่งเป็นสถานที่ที่ผีปู้ตาหรือผีบรรพบุรุษอาศัยอยู่ชาวบ้านให้ความเคารพอย่างมาก ผลของความเชื่อนั้นอาจไม่ได้รับการพิสูจน์อย่างชัดเจน แต่การดำรงวิถีชีวิตที่อาศัยผีดอนปู้ตาอาจมีคุณค่าทางจิตใจ คือ ทำให้จิตใจผ่องใสเบิกบาน ไม่เศร้าหมองและปัจจัยที่เกิดทางกายภาพ คือ มีความสามัคคี มีประเพณีอันดีงามของชุมชน

พระพัชรพล ปัญญาโรและคณะ (2565 : 13-22) อธิบายว่า ความเชื่อในเรื่องผีดอนปู้ตามีความสัมพันธ์กันระหว่างวิญญาณหรือผีบรรพบุรุษกับความเชื่อในสิ่งที่ลี้ลับเหนือธรรมชาติ ซึ่งเป็นความเชื่อที่มีมาตั้งแต่สมัยบรรพกาล ความเชื่อเรื่องผีปู้ตานี้มีมาก่อนที่ประชาชนในภาคอีสานจะยอมรับนับถือพุทธศาสนา ความเชื่อเรื่องวิญญาณ

บรรพบุรุษหรือผีบรรพบุรุษ จึงสัมพันธ์ระหว่างสิ่งเหนือธรรมชาติกับชีวิตมนุษย์มาตั้งแต่สมัยบรรพกาล อาจจะได้ด้วยความกลัวความไม่รู้อะไรก็แล้วแต่เกิดเป็นผีได้หมด คนเราจึงเคารพและสยบยอมเพื่อให้วิญญาณบรรพบุรุษหรือผีที่ตนเองนับถือปกป้องคุ้มครองคนในครอบครัวหรือช่วยให้การเป็นอยู่ดีขึ้น จึงมีการบวงสรวงเซ่นไหว้วิญญาณบรรพบุรุษหรือผีปู่ตาเป็นประจำทุกปี

ผู้เขียนจึงสามารถสรุปได้ว่า “ผีดอนปู่ตา” คือ ผีบรรพชนหรือผีประจำตระกูลที่ล่วงลับไปแล้ว เป็นดวงวิญญาณของบรรพบุรุษประจำหมู่บ้านที่ดวงวิญญาณนั้นยังเป็นห่วงลูกหลานอยู่จะยังคงเฝ้าคอยดูแลรักษาคุ้มครองป้องกันภัยทั้งปวงที่จะเกิดขึ้น ผีปู่ตาไม่ใช่ภูตผีร้ายที่หลอกหลอนคนไปทั่ว ไม่ใช่ภูตผีร้ายที่ทำร้ายคนแบบไร้เหตุผล ผีปู่ตาเมื่อพูดตามลักษณะทางภพชาติ ก็มีทั้งที่เป็นภูตผีจริง ๆ ที่เป็นผีประเภทอสุรกายและที่เป็นเทวดา รุกขเทวดาก็มี ภูมเทวดาก็มี ผีปู่ตา เป็นผีระดับสูง คือ มีอำนาจมาก มีบารมีมากเหนือภูตผีและสัมภเวสีทั่วไปในแถบนั้นบริเวณนั้น ผีปู่ตา มีทั้งที่มีบารมีมาก และที่มีบารมีน้อย หรืออยู่เพียงลำพังก็มี ชาวบ้านจึงเชื่อว่าผีปู่ตามีอิทธิฤทธิ์มากสามารถดลบันดาลให้เราได้

เผ่าเจ้ากับผีดอนปู่ตา

เผ่าเจ้า เป็นบุคคลที่ได้รับมอบหมายให้เป็นตัวแทนของชุมชนติดต่อสื่อสารกับผีปู่ตาหรือรับบัญชาจากผีปู่ตามาแจ้งแก่ชุมชน ตลอดจนมีภาระหน้าที่ในการดำเนินกิจการด้านพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับผีปู่ตาและบริเวณที่อยู่อาศัย เผ่าเจ้าอาจเรียกได้หลายชื่อแตกต่างกันไปตามท้องถิ่น เช่น กระเจ้า ชะเจ้า ข้าวเจ้า เผ่าประจำ เจ้าเจ้า หรือ เจ้า

เผ่าเจ้า แปลว่า เป็นผู้ประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ เกี่ยวกับการบวงสรวง สักวையผีและเทวดาประจำหมู่บ้านหรือผีปู่ตาเป็นผู้ช่วยสื่อสารระหว่างคนกับผี เป็นผู้ช่วยแก้ไขไล่โทษแก่ชาวบ้านกรณีทำผิดผีบ้านหรือผีบรรพบุรุษ (อีสานร้อยแปด, 2566 : 1) นอกจากเผ่าเจ้าจะมีภารกิจดังกล่าวแล้ว เผ่าเจ้ายังต้องเอาใจใส่ดูแลป้องกันรักษาพื้นที่บริเวณป่าต้นไม้ สัตว์ รวมไปถึงทรัพยากรผลิตผลจาก “ดอนปู่ตา” เช่น เห็ด แมลง ฟินไม้แห้ง ผัก และพืชสมุนไพร เป็นต้น ต้องขออนุญาตผีปู่ตาเป็นส่วนตัวและผ่าน “เผ่าเจ้า” เสมอ มิฉะนั้นจะถูกผีปู่ตาลงโทษให้ผู้นั้นได้รับภัยพิบัติต่าง ๆ จนอาจถึงแก่ชีวิตได้

ปรีชา สาคร (2564 : 1) อธิบายว่า “เฒ่าจ๋า” ก็คือ “ร่างทรง” อีกแบบหนึ่งในสังคมอีสาน เฒ่าจ๋า เป็นคนที่น่าเคารพนับถือมาก ๆ มีคุณลักษณะพิเศษพร้อมที่จะทำให้อคนในหมู่บ้านเคารพนับถือ แต่พอใช้คำว่า “ร่างทรง” จะเป็นอีกบริบทหนึ่งที่มองว่ามีความเร้นลับน่ากลัวอยู่ เฒ่าจ๋า จึงมีมุมมองที่แตกต่างจากคำว่าร่างทรง ในขณะที่เฒ่าจ๋า มีความเป็นขาวมาก ๆ เป็นคนที่บริสุทธิ์ผุดผ่อง แต่ร่างทรงจะเป็นสีเทา ๆ ไปจนถึงมืด ดูเหิน ๆ มองว่าเกือบจะคล้ายกัน แต่ผมมองว่าร่างทรงจะเป็นเหมือนองค์หรือผีมาประทับในตัว แล้วก็บอกหรือเล่าเรื่องราวในสิ่งที่คนมาขอ เช่น ขาวบ้านมาขอมาให้ทำโน่นนี่หรือช่วยหาคนให้หน่อยหรือช่วยหาของที่หายไป แต่เฒ่าจ๋าเป็นกุศโลบายที่ทำให้คนในชุมชนมีความสุขมากกว่า เช่น ขอให้สอบเรียนต่อได้ ทำให้เกิดความสุขทางใจว่ามีผีปู่ตามาปกป้องรักษา ทำให้เราไม่เครียดจากการทำงาน จากการสอบ เพราะว่าผีอยู่กับเรามาช่วยเรา" ทุกวันนี้ยังมีเฒ่าจ๋ายอยู่ในสังคมอีสาน เปรียบเสมือนคนที่เชื่อมต่อระหว่างผีปู่ย่ากับชาวบ้าน เมื่อเฒ่าจ๋ามีบทบาทผูกพันกับผีปู่ตาและชุมชนดังกล่าวแล้ว เฒ่าจ๋าจึงเป็นเสมือนสัญลักษณ์แทนสถาบันอันศักดิ์สิทธิ์ในชุมชนทุกสถาบัน นับตั้งแต่ ดอนปู่ตา พระภูมิเจ้าที่ เทวดา หลักเมือง มเหศักดิ์ และหลักบ้าน

บุคลิกลักษณะและพฤติกรรมของเฒ่าจ๋านั้นน่าจะได้พิจารณาเชื่อมโยงจากการเลือกเฟ้นหรือกำหนดตัวบุคคลให้ทำหน้าที่นี้ โดยปกติแล้วเมื่อเฒ่าจ๋าถึงแก่กรรมลงจะต้องหาเฒ่าจ๋าคนใหม่มาทำหน้าที่แทนทันที โดยคัดเลือกจากบุคคลในหมู่บ้านที่มีความประพฤติดี บุคลิกน่าเลื่อมใสเป็นที่ยอมรับของชุมชนในแต่ละชุมชนอาจมีวิธีการเลือกเฒ่าจ๋าแตกต่างกัน เป็นต้นว่าอาจเลือกบุคคลที่มีคุณสมบัติเป็นที่ปรารถนาในหมู่บ้านมา 5 - 10 ราย พร้อมไม้คานหรือไม้ไผ่ที่มีความยาวเท่ากบวาของแต่ละคน แล้วมากำหนดวาทีกครั้งต่อหน้าศาลปู่ตา และผู้อาวุโสในหมู่บ้านร่วมเป็นพยานรู้เห็น ถ้าผู้ใดวัดวาแล้วปรากฏว่าไม้คานหรือไม้ไผ่ยาวเกินวา แสดงให้เห็นว่าผีปู่ตาพอใจเลือกบุคคลผู้นั้นไว้เป็นเฒ่าจ๋าคนต่อไป ในบางชุมชนอาจเลือกเฒ่าจ๋าโดยสืบทอดบุคคลในตระกูลนั้น ๆ อย่างไรก็ดีไม่ว่าจะได้เฒ่าจ๋ามาโดยวิธีใดก็ตาม ถือได้ว่าเฒ่าจ๋าเป็นบุคคลที่ชุมชนมีความเคารพ ศรัทธา เชื่อถือและผีปู่ตาก็ยอมรับไว้วางใจเช่นกัน

จากการที่ชุมชนมีระบบความเชื่อซึ่งเป็นรากเหง้าของชุมชนแล้วชุมชนก็ได้นำแนวคิดเหล่านี้มาบริหารจัดการโดยการสร้างระบบความเชื่อผ่านทางประเพณี พิธีกรรม

ความศักดิ์สิทธิ์ และความศรัทธาที่ชาวบ้านมีต่ออำนาจที่อยู่เหนือธรรมชาติ เช่น ผีปู้ตมาปกปักรักษาทรัพยากรป่าไม้ในชุมชน ผีปู้ตช่วยดูแลรักษาคุ่มครองหมู่บ้าน ผีปู้ตสร้างขวัญกำลังใจแก่ชาวบ้าน สร้างความสามัคคี ความเกื้อกูล พึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันของคนในชุมชนโดยการสื่อสารผ่านทางเฒ่าจ้ำในชุมชน

สรุปได้ว่า “เฒ่าจ้ำกับดอนปู้ต” มีความสำคัญต่อชุมชนท้องถิ่นอย่างมาก เนื่องจากเฒ่าจ้ำจะมีบทบาทหน้าที่เป็นตัวแทนสื่อสารเชื่อมโยงความต้องการในสิ่งที่ชาวบ้านปรารถนาและให้ความเคารพนับถือ ซึ่งก็คือ “ผีปู้ต” นั่นเอง” ในการทำหน้าที่ตรงส่วนนี้เฒ่าจ้ำจะทำหน้าที่ของตนที่ได้รับมอบหมายจากชาวบ้านอย่างภาคภูมิใจที่ได้เป็นตัวแทนของชุมชนติดต่อกับผีปู้ตในเวลาที่ชาวบ้านมีเรื่องเดือดร้อนเจ็บไข้ได้ป่วยหรือได้รับความทุกข์ทรมานโดยไม่ทราบสาเหตุ ชาวบ้านเหล่านั้นก็จะมาหาเฒ่าจ้ำเพื่อให้เฒ่าจ้ำส่งต่อบอกเล่าเรื่องราว สื่อสารกับผีปู้ตเพื่อให้ผีปู้ตช่วยเหลือให้หลุดพ้นจากความเจ็บป่วยและหลุดพ้นจากความทุกข์ทรมานที่ตนเองได้รับหรือบางกรณีก็จะมาขอมาสิ่งที่ตนเองได้กระทำผิดล่วงละเมิดต่อกฎข้อบังคับของชุมชนต่อดอนปู้ตรวมทั้งการมาขอพรเพื่อให้ผีปู้ตลดบันดาลโชคร้ายและความสำเร็จในหน้าที่การงาน ซึ่งความเชื่อนี้มีอิทธิพลต่อวิถีการดำเนินชีวิตของคนในชุมชนเป็นอย่างมาก ถึงแม้ว่าในบางครั้งเรื่องราวต่าง ๆ ที่ร้องขอให้ผีปู้ตช่วยเหลือจะประสบผลสำเร็จหรือไม่ก็ตาม แต่อำนาจอิทธิพลและบารมีของผีปู้ตก็เป็นสิ่งเดียวที่ชุมชนใช้เป็นฐานในการยึดเหนี่ยวจิตใจในเวลาที่ยากลำบากทางโลกไม่สามารถจะอธิบายได้ ด้วยเหตุนี้เฒ่าจ้ำจึงมีบทบาทสูงมากในชุมชน เป็นบุคคลที่ชาวบ้านในชุมชนให้ความเคารพนับถือเพราะว่าการประกอบพิธีกรรมเช่นไหว้ดอนปู้ตจะกระทำไปโดยพลการและปราศจากเฒ่าจ้ำไม่ได้

ประเพณีการเลี้ยงผีดอนปู้ต

พิธีกรรมการเลี้ยงผีปู้ตเป็นความเชื่อของชาวอีสานที่มีความรักความผูกพันอยู่กับภูตผีของบรรพบุรุษ ด้วยความเชื่อที่ว่าบรรพบุรุษยังมีความรักความห่วงใยแก่บุตรหลานอยู่เสมอ จึงพร้อมใจกันจัดหาที่พักและเลี้ยงดู เพื่อตอบสนองในพระคุณของบรรพบุรุษ ดอนปู้ตเป็นบริเวณป่าที่ดอนที่น้ำท่วมไม่ถึง ทุกหมู่บ้านของชาวอีสานต้องมี “ดอนปู้ต” เป็นที่ประทับของผีปู้ตหรือผีอารักษ์ของหมู่บ้าน ชาวบ้านเชื่อว่าดอนปู้ตเป็น

บริเวณพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ จึงไม่กล้าตัดฟันต้นไม้ในบริเวณนั้นและไม่กล้าจับสัตว์ต่าง ๆ ที่มีในดอนปู่ตามากินเป็นอาหาร ภายในป่าดอนปู่ตามีการสร้างหอพ้อปูและแม่ย่าไว้กราบไหว้ โดยปกติชาวบ้านจะประกอบพิธีเลี้ยงผีปู่ตาในรอบปีจะมีการเซ่นไหว้ใหญ่ครั้งหนึ่งซึ่งมักจะทำในเดือน 6 ก่อนจะลงทำนา ในบางพื้นที่จะมีการเลี้ยงผี 2 ครั้งต่อปี คือเลี้ยงในช่วงเดือน 3 และเดือน 6 แต่ในปัจจุบันส่วนใหญ่เหลือการเลี้ยงผีปู่ตาเฉพาะในช่วงเดือน 6 โดยจะมีของเซ่นไหว้ (สัมภาษณ์ พ้อทอน เกษศิลา, 2562) สอดคล้องกับ บัญชา เกียรติจรุงพันธ์ (2554 : 20-39) กล่าวว่า หลายหมู่บ้านที่มีดอนปู่ตา มีศาลปู่ตาจะมีพิธีกรรมคือการเลี้ยงบ้านพร้อมกับเลี้ยงปู่ตา ซึ่งหลายแห่งจะจัดในวันขึ้น 1 ค่ำเดือน 6 ซึ่งเป็นวันเริ่มต้นแห่งฤดูการเพาะปลูกผู้นำชุมชนจะประกาศเตือนล่วงหน้าหลายวัน มีการตั้งกรรมการดูแลรับผิดชอบทั้งด้านพิธีการและสถานที่ มีการเตรียมหาของเซ่นสังเวยที่เป็นของส่วนรวม ในส่วนตัวแต่ละคนก็จะเตรียมดอกไม้ธูปเทียนมาคารวะผีปู่ตา ในวันงานนั้นสมาชิกทุกคนทั้งเด็ก ผู้ใหญ่วัยรุ่นจะมาเข้าร่วมพิธีกันอย่างพร้อมเพรียง ผู้ใหญ่จะเป็นผู้นำพิธีการหนุ่มสาวจะใช้แรงงานการจัดสถานที่ เด็ก ๆ ได้เรียนรู้ดูการกระทำและรอกินอาหารที่นำมาเป็นเครื่องถวายผีปู่ตา บางแห่งมีการเซ่นไหว้ด้วยดอกไม้ธูปเทียนและอาหารคาวหวานตามธรรมดาเท่าที่มีในชีวิตปกติ แต่บางแห่งก็มักคิดว่าต้องเป็นสัตว์ เป็น ๆ หรือฆ่าสัตว์เป็นมาบวงสรวงในพิธี เช่น หมูป่า หรือหมูดำ เป็นต้น และมีอาหารคาวหวานต่าง ๆ โดยเฉพาะเนื้อดิบ ๆ เมื่อถวายแก่ผีปู่ตาแล้วก็จะแบ่งกันกินในหมู่บ้านร่วมงานในดอนปู่ตาเท่านั้น ไม่ให้นำกลับเข้าไปในหมู่บ้าน ในวันนี้ผีปู่ตาจะแสดงบางสิ่งบางอย่างผ่านเฒ่าจ้ำเป็นเสมือนคำพยากรณ์ที่ส่งคมรอกอย เช่น มีการรำดาบ มีการทักว่าใครทำดีใครทำผิดจารีตประเพณีหรือขอร้องให้ช่วยกันทำสิ่งใดต่อชุมชน เป็นต้น และยังสอดคล้องกับวิชิตาและคณะ (2557 : 1) ได้อธิบายว่า ประเพณีการเลี้ยงผีปู่ตาจะกระทำพร้อมกันทั้งหมู่บ้าน กำหนดเวลาเลี้ยงผีปู่ตามักจะทำระหว่างเดือน 6 เดือน 7 ชาวบ้านจะเลี้ยงผีปู่ตาก่อนที่จะเลี้ยงตาแฮก สถานที่เลี้ยงผีปู่ตา ก็คือ ดอนปู่ตา อันเป็นสถานที่ผีปู่ตาสงสถิตอยู่ ชาวบ้านแทบทุกหมู่บ้านจะเลือกป่าไม้ใกล้หมู่บ้านหรือที่มีต้นไม้ใหญ่เป็นที่ปลูกหอหรือโหงให้ผีปู่ตาอยู่ ภายในหอผีปู่ตานี้จะประกอบด้วยรูปปั้นปู่ตา แท่นบูชา ข้าทาสบริวารต่าง ๆ พวงมาลัย ดอกไม้ ธูปเทียน ซึ่งแต่ละหมู่บ้านจะมีผู้ที่ดูแลรักษาหอผีปู่ตาซึ่งเรียกว่า “ เฒ่าจ้ำ ” คำว่า “ จ้ำ ” เป็นภาษาอีสาน มาจากคำว่า

“ประจำ” นอกจากเฒ่าจ๋าจะเป็นผู้ดูแลศาลปู่ตาให้เรียบร้อยเป็นประจำอยู่แล้ว ยังมีหน้าที่เป็นสื่อกลางในการติดต่อระหว่างผีปู่ตากับชาวบ้าน เฒ่าจ๋าก็คล้ายกับทหารคนสนิทของผีปู่ตา เมื่อใครทำอะไรผิดชนบธรรมเนียมประเพณี หากผีปู่ตาโกรธก็จะบอกผ่านเฒ่าจ๋าไปยังบุคคลที่กระทำผิด เมื่อผีปู่ตาต้องการให้ชาวบ้านปฏิบัติอย่างใดก็จะบอกผ่านเฒ่าจ๋าไปยังชาวบ้าน ซึ่งชาวบ้านจะไม่สามารถติดต่อกับผีปู่ตาได้โดยตรงได้

ขั้นตอนการประกอบพิธีกรรมการเลี้ยงผีตอนปู่ตาทางผู้นำชุมชนจะกำหนดวันและเวลาตามประเพณีที่เคยทำมาและมีพ่อจารย์ (เฒ่าจ๋า) ผู้จะนำทำพิธีเช่นไหว้ชาวบ้านก็จะนำเครื่องเช่นไหว้ไปรวมกันที่ศาลปู่ตา มีการจัดรูปเทียนและการบอกกล่าวแก่ผีปู่ตา การเช่นไหว้ปู่เฒ่าจ๋าจะทำพิธีช่วงเช้าของวันในการบอกกล่าวแต่ละครั้งก็จะมีกรวดน้ำตาม อาจจะมีน้ำส้ม น้ำเปล่า เหล้าขาว และอื่น ๆ เพื่อเตรียมไว้กรวดเป็นการบอกกล่าวให้รับทราบ หลังจากที่มีการเช่นไหว้ผีปู่ตาเสร็จ พ่อเฒ่าจ๋าจะเสี่ยงทายด้วยการชูไข่ต้มบ้าง ค้างไก่บ้าง ผลที่ออกมานั้นก็ต้อดูสิ่งที่จะใช้เสี่ยงทายว่าสวยงามมากน้อยแค่ไหน ถ้าสวยงามมากก็แสดงว่าข้าวปลา น้ำ อุดม สมบูรณ์ ถ้าไข่หรือค้างไก่รูปร่างที่ออกมาไม่สวยงามก็ทายว่าสภาพฝนฟ้าอากาศ ข้าว น้ำ ยัง ไม่อุดมสมบูรณ์ เป็นทัศนคติความเชื่อที่ปลูกฝังมาตั้งแต่ ปู่ ย่า ตา ยาย ที่ท่านได้นำปฏิบัติมาจนถึงรุ่นลูกหลาน ทุก ๆ ปี ชาวบ้านมักจะไปบวงสรวงเลี้ยงผีปู่ตา โดยเจ้าบ้าน คือ ผู้ที่อาวุโสซึ่งในหมู่บ้านตั้งขึ้นเอง ท่านมีหน้าที่เตือนให้ลูกบ้านทราบโดยทั่วกันว่าในวันนั้น ๆ จะมีการทำพิธีบวงสรวงเลี้ยงผีปู่ตา ชาวบ้านก็มักจะเตรียมสิ่งของไปทำพิธี การกำหนดวันเวลาและฤกษ์ยาม มักจะเป็นข้างแรมและมักทำกันในตอนเช้า สิ่งของที่ชาวบ้านทุกคนที่จะนำไปบวงสรวงเลี้ยงผีปู่ตา ก็คือ 1. มีไก่ต้มหนึ่งตัว 2. ข้าวใส่จานเล็ก ไข่ต้ม น้ำส้ม ผลไม้ บุหรี่ เหล้าขาว นำไปบวงสรวงเลี้ยงผีปู่ตา 3. นำรูปเทียนและดอกไม้ไปคนละ 1 คู่ เครื่องเช่นไหว้ปู่ตา ได้แก่ เหล้าขาว น้ำส้ม ดอกไม้ รูปเทียน ไก่ต้ม ไข่ไก่ต้ม ในตอนเช้าชาวบ้านจะร่วมกันบูรณะศาลปู่ตา หลังจากที่ทำพิธีเสร็จ เช่น ทำความสะอาดบริเวณศาลปู่ตา เปลี่ยนเครื่องนุ่งห่มให้ปู่ตาใหม่ ซ่อมแซมศาลปู่ตาใหม่ เป็นต้น (สัมภาษณ์ นายมะลัด สุภารัตน์, 2562)

สรุป การเลี้ยงผีปู่ตาเป็นการทำบุญอุทิศส่วนกุศลส่งไปให้บรรพบุรุษที่ล่วงลับไป เพราะเมื่อปู่ตามีชีวิตอยู่นั้น ได้สร้างคุณงามความดีไว้กับลูกหลานและสังคมมากมาย

หลายประการ เช่น ให้การเลี้ยงดูอบรมสั่งสอนให้เป็นคนดี สะสมสาธารณสมบัติไว้เพื่อลูกหลาน เพื่อแสดงถึงกตัญญูกตเวที จึงมีการเลี้ยงปูตาสืบต่อไปเป็นประเพณี ประเพณีการเลี้ยงปูตาคงกระทำพร้อมกันทั้งหมู่บ้าน กำหนดเวลาเลี้ยงปูตามักจะทำระหว่างเดือน 6 เดือน 7 ชาวบ้านจะเลี้ยงปูตาก่อนที่จะเลี้ยงตาแยก สถานที่เลี้ยงปูตาก็คือ "คอนปูตา" อันเป็นสถานที่ฝังปูตาสิงสถิตย์อยู่ เครื่องเช่นไห้วเลี้ยงฝังปูตา ได้แก่ น้ำหอม ดอกไม้ ธูปเทียน เหล้าโรง ไก่ต้ม ไข่ต้ม เป็นต้น

ประโยชน์ของคอนปูตา

คอนปูตา เป็นสถานที่สถิตย์อยู่ของ ผีปูตา จึงเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์เขตขวางตะต่องไม่ได้ ผิดผีปูตา ใครจะเข้าไปแผ้วถาง ตัดไม้ ทำลายป่าหรือจับสัตว์ป่าที่อยู่อาศัยในบริเวณคอนปูตาไม่ได้ และถ้าใครฝ่าฝืนทำก็มีอันเป็นไปในทางไม่ดี เป็นสิ่งอัปมงคลแก่ตน เป็นเสนียดจัญไรต่อบ้านเมือง เพราะเป็นการฝ่าฝืนกติกากุหลุมชน ผิดต่อ ฮีตบ้านครองเมือง ที่เรียกว่า “ฮีต 12 คอง 14” ที่เป็นประหนึ่งข้อห้ามไม่ให้ทำและขออนุญาตให้ทำเป็น จาริตประเพณีของชุมชนทุกคนจะต้องยึดถือเป็นแนวทางดำเนินชีวิตตามขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีงามของชุมชน เพราะความศักดิ์สิทธิ์จึงสามารถอนุรักษป่าชุมชนคอนปูตาไว้เป็นสมบัติแผ่นดินให้ลูกหลานไทยได้เห็นได้ใช้ประโยชน์ในปัจจุบันและสืบไปในอนาคต (โสรัจ นามอ่อน, 2555 : 13-22)

ประโยชน์ของคอนปูตามี 2 ประการ คือ

ประการแรก ใช้เป็นสถานที่ในการประกอบพิธีกรรมโดยเฉพาะการทำพิธีกรรมเช่นไหว้ผีปูตาและพิธี เสี่ยงทายสภาพดินฟ้าอากาศก่อนจะเริ่มทำพิธีไถหว่านและพิธีบนบานศาลกล่าวของชาวชุมชนแต่ละรายพร้อม ทั้งการอัญเชิญบวงสรวงผีปูตาให้ช่วยดลบันดาลโชคลาภ รวมไปถึงการกินตืออยู่ดีมีสุขกันทั่วหน้าและในบางพื้นที่ยังใช้คอนปูตาเป็นสถานที่เฝ้าศพในบางโอกาสอีกด้วย

ประการที่สอง ใช้เป็นสถานที่ที่ก่อให้เกิดประโยชน์อื่น ๆ ของชุมชน เช่น เป็นสถานที่เลี้ยงสัตว์ ใช้เป็น สถานที่ทำมาหากินของสมาชิกในชุมชน เพราะเมื่อชาวบ้านไม่ไปตัดไม้ทำลายป่าในบริเวณคอนปูตาก็ทำให้ป่าในบริเวณนั้น มีความหลากหลายทางชีวภาพเกิดขึ้น เช่น เกิดเห็ดหลากหลายชนิดที่สามารถรับประทานได้ นอกจากนั้นใน

บางครั้งถ้าครอบครัวไหนในชุมชนเดือดร้อนไม่มีบ้านและที่พักอาศัยก็ยังสามารถขออนุญาตตัดต้นไม้ที่ขึ้นอยู่บริเวณดอนปู่ตา เพื่อนำไม้มาสร้างเป็นที่อยู่อาศัย แต่ทั้งนี้ทั้งนั้นต้องได้รับการอนุญาตจากคณะกรรมการหมู่บ้านและเผ่าเจ้าเลี้ยก่อนจึงจะสามารถกระทำการสิ่งเหล่านี้ได้ (บุญยงค์ เกิตเทศ, 2540 : 183-184)

นอกจากประโยชน์ทั้งสองประการข้างต้นดังกล่าวที่ชุมชนร่วมมือร่วมใจกันอนุรักษ์ดอนปู่ตาหรือป่า วัฒนธรรมชุมชนแล้ว ชุมชนยังได้ใช้ประโยชน์จากดอนปู่ตาให้ทำหน้าที่เชื่อมประสานคนกับป่าดอนปู่ตาให้อยู่ร่วมกันในลักษณะพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน และดอนปู่ตาก็ยังเป็นป่าวัฒนธรรมที่ทำให้คนภายในชุมชนได้มีส่วนร่วมในการตัดสินใจในการทำคุณประโยชน์แก่เพื่อนบ้านที่ยังขาดที่อยู่อาศัย โดยการร่วมประชาคมลงมติให้ตัดต้นไม้ภายในป่าวัฒนธรรมชุมชนเพื่อนำไปสร้างบ้านสร้างที่อยู่อาศัยแก่คนภายในชุมชนที่ขาดแคลนบ้านเพื่อเป็นขวัญกำลังใจแก่ คนไร้บ้าน อันเป็นการแสดงถึงความรัก ความสามัคคี ความเกื้อกูล พึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันของคนภายในชุมชน และนอกจากนี้พิธีกรรมการเซ่นไหว้ดอนปู่ตายังทำหน้าที่เชื่อมโยงความสามัคคีของคนในชุมชน ทำให้คนในชุมชนได้มีโอกาสได้ทำกิจกรรมร่วมกัน ได้ถ่ายทอดภูมิปัญญาให้แก่กันและกัน เช่น การจัดเตรียมเครื่องพิธีกรรมในการเซ่นไหว้ผีปู่ตา การประกอบอาหารพื้นบ้าน เพื่อเลี้ยงชาวบ้านที่มาร่วมในงานพิธีกรรม การแสดงภูมิปัญญาในชุมชนท้องถิ่น ซึ่งกิจกรรมเหล่านี้จะก่อให้เกิดความรักใคร่สนิทสนมกลมเกลียวกันระหว่างสมาชิกในชุมชน ทำให้คนในชุมชนรู้จักการแบ่งปันถ้อยที่ถ้อยอาศัยซึ่งกันและกัน นั่นเป็นเพราะว่าชุมชนมีฐานยึดเหนี่ยวจิตใจเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน คือ การเคารพต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ของชาวชุมชน ส่งผลให้คนในชุมชนเกิดความรักและหวงแหนป่าในชุมชน ตระหนักถึงคุณค่าและประโยชน์ของดอนปู่ตา และ ต้องการที่จะอนุรักษ์ไว้เพื่อเป็นสาธารณประโยชน์เป็นป่าวัฒนธรรมชุมชนให้อยู่คู่กับชุมชนและลูกหลานสืบต่อไป (เบญจภักค์ เจริญมหาวิทยาลัย, 2561 : 2203-2216) ดังนั้น ดอนปู่ตา เป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ของคนท้องถิ่นอีสาน เป็นสถานที่สถิตของผีปู่ตาหรือผีบรรพบุรุษ เป็นสถานที่สร้างขวัญกำลังใจ สร้างความสามัคคี ความเกื้อกูล ทำให้ชุมชนอยู่เย็นเป็นสุข ปลูกฝังความกตัญญูต่เวทีต่อบรรพบุรุษ และเป็นสถานที่พึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันของคนภายในชุมชนท้องถิ่น

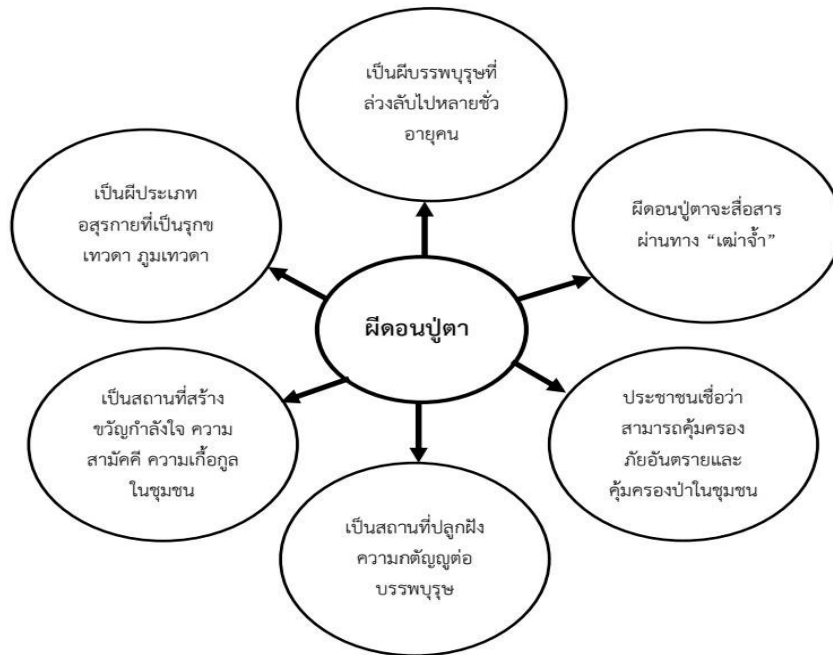
บทสรุป

ดอนปู่ตาเป็นที่ประทับของผีปู่ตาหรือผีบรรพชนเป็นผีประจำตระกูลที่ล่วงลับไปแล้ว เป็นดวงวิญญาณของบรรพบุรุษประจำหมู่บ้านที่ดวงวิญญาณนั้นยังเป็นห่วงลูกหลานอยู่จะยังคงเฝ้าคอยดูแลรักษาคุ้มครองป้องกันภัยทั้งปวงที่จะเกิดขึ้น ผีปู่ตาไม่ใช่ภูตผีร้ายที่หลอกหลอนคนไปทั่ว ไม่ใช่ภูตผีร้ายที่ทำร้ายคนแบบไร้เหตุผล ผีปู่ตาเมื่อพูดตามลักษณะทางภพชาติ ก็มีทั้งที่เป็นภูตผีจริง ๆ ที่เป็นผีประเภทอสุรกายและที่เป็นเทวดา รุกขเทวดาก็มี ภูมเทวดาก็มี ผีปู่ตาเป็นผีระดับสูง คือ มีอำนาจมาก มีบารมีมากเหนือภูตผีและสัมภเวสีทั่วไปในแถบนั้นบริเวณนั้น ผีปู่ตามีทั้งที่มีบริวารมากและที่มีบริวารน้อยหรืออยู่เพียงลำพังก็มี ชาวบ้านจึงเชื่อว่าผีดอนปู่ตามีอิทธิฤทธิ์มากสามารถดลบันดาลให้เราได้ จึงทำให้ชาวบ้านมีการปฏิบัติต่อผีปู่ตาด้วยการเคารพสักการบูชาและความเชื่อผีปู่ตาได้กลายมาเป็นวิถีปฏิบัติของคนท้องถิ่นอีสานจนกระทั่งกลายมาเป็นวัฒนธรรมประเพณีและวิถีชีวิตของคนท้องถิ่นอีสาน ทำให้คนอีสานมีวิถีชีวิตที่ผูกพันอยู่กับผีปู่ตาตั้งแต่เกิดจนตาย

ชาวบ้านในท้องถิ่นอีสานแทบทุกหมู่บ้านจะเลือกป่าไม้ใกล้หมู่บ้านหรือที่ที่มีต้นไม้ใหญ่เป็นที่ปลูกหอหรือโหงให้ผีปู่ตาอยู่ ภายในหอผีปู่ตานั้นจะประกอบด้วยรูปปั้นปู่ตา แท่นบูชา ข้าวทาสบริวารต่าง ๆ พวงมาลัย ดอกไม้ ธูปเทียน ซึ่งแต่ละหมู่บ้านจะมีผู้ที่ดูแลรักษาหอผีปู่ตาซึ่งเรียกว่า “ เฒ่าจ้ำ ” คำว่า “ จ้ำ ” เป็นภาษาอีสาน มาจากคำว่า “ ประจำ ” นอกจากเฒ่าจ้ำจะเป็นผู้ดูแลศาลปู่ตาให้เรียบร้อยเป็นประจำอยู่แล้ว ยังมีหน้าที่เป็นสื่อกลางในการติดต่อระหว่างผีปู่ตากับชาวบ้าน “ เฒ่าจ้ำ ” จึงมีความสำคัญต่อชุมชนท้องถิ่นอีสานอย่างมาก เนื่องจากเฒ่าจ้ำจะมีบทบาทหน้าที่เป็นตัวแทนสื่อสารเชื่อมโยงความต้องการในสิ่งที่ชาวบ้านปรารถนาและให้ความเคารพนับถือ ซึ่งก็คือ “ ผีปู่ตา ” นั่นเอง ในการทำหน้าที่ตรงส่วนนี้เฒ่าจ้ำจะทำหน้าที่ของตนที่ได้รับมอบหมายจากชาวบ้านอย่างภาคภูมิใจที่ได้เป็นตัวแทนของชุมชนติดต่อกับผีปู่ตาในเวลาที่บ้านมีเรื่องเดือดร้อนเจ็บไข้ได้ป่วย หรือได้รับความทุกข์ทรมานโดยไม่ทราบสาเหตุ ชาวบ้านเหล่านั้นก็จะมาหาเฒ่าจ้ำ เพื่อให้เฒ่าจ้ำส่งต่อบอกเล่าเรื่องราว สื่อสารกับผีปู่ตาเพื่อให้ผีปู่ตาช่วยเหลือให้หลุดพ้นจากความเจ็บป่วยและหลุดพ้นจากความทุกข์ทรมานที่ตนเองได้รับ หรือบางกรณีก็จะมาขอขมาสิ่งที่ตนเองได้กระทำผิดล่วงละเมิดต่อกฎข้อบังคับของ

ชุมชนต่อผีดอนปู่ตา รวมทั้งการมาขอพรเพื่อให้ผีดอนปู่ตาบันดาลโชคลาภและความสำเร็จในหน้าที่การงาน ซึ่งความเชื่อนี้มีอิทธิพลต่อวิถีการดำเนินชีวิตของคนในชุมชนท้องถิ่นอีสานเป็นอย่างมาก ด้วยเหตุนี้เฒ่าจ้ำจึงมีบทบาทสูงมากในชุมชน ซึ่งเป็นบุคคลที่ชาวบ้านในชุมชนให้ความเคารพนับถือเพราะว่าการประกอบพิธีกรรมเช่นไหว้ผีดอนปู่ตาจะกระทำไปโดยปราศจากเฒ่าจ้ำไม่ได้

องค์ความรู้ใหม่ที่ได้รับ

เอกสารอ้างอิง

- ณรงค์ฤทธิ์ สุมาลี. (2562). ข้อสังเกตว่าด้วยประวัติศาสตร์สังคมของหลักบ้านหลักเมือง ในชุมชนลุ่มน้ำโขง. *วารสารอารยธรรมศึกษา โขง-สาละวิน*, 119-158.
- นันทนา ปรมาณูศิษฐ์. (2560). ดอนปู่ตาพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์แห่งหมู่บ้านอีสาน. *วารสารวัฒนธรรม*. 4(1), 62-69.
- นียพรรณ วรรณศิริ. (2540). *มานุษยวิทยาสังคมและวัฒนธรรม*. ภาควิชาสังคมวิทยา และมานุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์. กรุงเทพมหานคร.
- บัญชา เกียรติจรุงพันธ์. (2554). “จ๊า” ผู้สื่อสารกับปู่ตา : รอยต่อแห่งความทรงจำร่วม ของชุมชน. *วารสารศิลปกรรมศาสตร์มหาวิทยาลัยขอนแก่น*. 3(1), 20-39.

- บุญยงค์ เกิดเทศ. (2540). *ดอนปู่ตา: ป่าวัฒนธรรมอีสาน*. กรุงเทพฯ: กรมวิชาการเกษตร. สำนักพิมพ์พิพิธภัณฑ์และวัฒนธรรมการเกษตร, มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- เบญจพร อุฬา. (2560). *ดอนปู่ตา : การใช้ความรู้ทางวิทยาศาสตร์ในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม*. รายงานวิจัย. มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร.
- เบญจศักดิ์ เจริญมหาวิทยาลัย. (2561). ดอนปู่ตา: ป่าวัฒนธรรมชุมชนภาคอีสานเชื่อมคนสร้างป่า. *วารสารสาขามนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์ และศิลปะ*. 11(2), 2203-2216.
- ประเวศ วะสี. (2537). *วัฒนธรรมกับการพัฒนา*. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภา ลาดพร้าว.
- ปรีชา ช่างขวัญยืน และ สมภาร พรหมทา. (2556). *มนุษย์กับศาสนา*. กรุงเทพฯ: โครงการเผยแพร่ ผลงานวิชาการ คณะอักษรศาสตร์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ปรีชา สาคร. (2564). ‘ร่างทรง - ผีเข้า’ และ ‘เฒ่าจ๋า’ ความเหมือนและความต่าง. ค้นเมื่อ 8 กุมภาพันธ์ 2566 จาก <https://www.bangkokbiznews.com/lifestyle/969825>.
- พระกมลฤทธิ์ ภารสารและคณะ. (2565). การมีอยู่ของผีปู่ตาด้านโนนตุนตำบลเมืองเก่าอำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น. *วารสารสถาบันวิจัยพินิจธรรม*. 9(2), 113-123.
- พระปลัดอภิสิทธิ์ ธมมจุฑาโฒ และ พระมหามิตร ฐิตปัญโญ. (2562). การศึกษาคติธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในพิธีกรรมการบูชาปู่ตาของชาวบ้านทิพโสตำบลดอนกลาง อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม. *วารสารบัณฑิตศึกษา มหาจุฬาลงกรณ์*. 6(2), 410-423.
- พระพัชรพล ปัญญาโรและคณะ. (2565). วิเคราะห์ความกตัญญูผ่านประเพณีผีปู่ตาของชาวอีสาน. *วารสารนันทมืองแหกรพุทธศาสตร์ปริทรรศน์*. 9(2), หน้า 13-22.
- เพ็ญศรี ดูกและคณะ. (2536). *วัฒนธรรม พื้นบ้าน : คติความเชื่อ*. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

- ภักทียา ยิมเรวัต. (2540). การเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมด้านความเชื่อและขนบธรรมเนียมประเพณี. *วารสารภาษาและวัฒนธรรม*, 16(1), 5-12.
- เมรินทร์ นวะบุศย์. (2544). *ทัศนะของนักศึกษาระดับอุดมศึกษาในจังหวัดนครราชสีมา ที่เกี่ยวกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์และชีวิตหลังความตาย*. มหาลัษราชภัฏนครราชสีมา.
- ยุพารักษ์ ชนะบวรวัฒน์. (2560). *การบวญ์ศักดิ์สิทธิ์ของชาวพุทธในสังคมไทย*. ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนศึกษา. บัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ว.ศรีสุโร. (2541). "ปู้ตา - อาฮัก". *วารสารศิลปวัฒนธรรม*. 19(5), หน้า 64.
- วิชุดาและคณะ. (2557). *การเลี้ยงปู้ตา*. ค้นเมื่อ 26 มกราคม 2566 จาก http://is.udru.ac.th/~is-localdb/trad_detail.php?trad_id=8.
- ศรีศักร วัลลิโภดม. (2551). *ความหมายของภูมิวัฒนธรรมการศึกษาจากภายในและสำนักของท้องถิ่น*. สำนักพิมพ์มูลนิธิเล็ก-ประไพ วิริยะพันธุ์.
- สุทัศน์ ประทุมแก้ว. (2563). *คติความเชื่อเกี่ยวกับพิธีกรรมบูชาศาลปู้ตาของชุมชนในจังหวัดศรีสะเกษ*. *วารสาร มจร อุบลปริทรรศน์*. 5(3), หน้า 645-656.
- แสง จันทรังม. (2544). *พุทธศาสนวิทยา*. (พิมพ์ครั้งที่ 4). กรุงเทพฯ: สร้างสรรค์บุค.
- โสรัจ นามอ่อน. (2555). *การศึกษาวิเคราะห์สาเหตุความเชื่อชาวพุทธที่มีต่อศาลดอนเจ้าปู่ประจำหมู่บ้าน จังหวัดอุบลราชธานี*. รายงานการวิจัย. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี.
- อนันตศักดิ์ พลแก้วเกษ. (2562). *การศึกษาตัวบทและบทบาทของผีปู้ตา อำเภอสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด*. *วารสารวิชาการธรรมทรรศน์*. 19(4), หน้า 1-11.
- อีสานร้อยแปด. (2566). *เฒ่าจ้าว ภาษาอีสาน*. ค้นเมื่อ 8 กุมภาพันธ์ 2566 จาก <https://esan108.com/dict/view/>.
- สัมภาษณ์ : นายสุภาพ บุตรวิเศษ อายุ 65 ปี บ้านเลขที่ 73 ต.กุสันทรรัตน์ อ.นาคูน จ.มหาสารคาม. วันที่สัมภาษณ์ 18 กันยายน 2566.
- สัมภาษณ์ นายมะลัด สุภารัตน์. ผู้ใหญ่บ้านจันลม. 18 กันยายน 2566.
- สัมภาษณ์ พ่อทอน เกษศิลา. ปราชญ์ชาวบ้าน. 18 กันยายน 2566.